

MATIJA VLAČIĆ KAO ZAČETNIK SUVREMENE HERMENEUTIKE I STRUKTURALIZMA

Uladimir Filipović

I.

Nije slučajnost da je izvadak iz Vlačićeva djela »Clavis scripturae sacrae« upravo nedavno¹ preveden s desetoga latinskog originala prvi put na njemački jezik, jer je naše doba ono u kome se zanimanje za hermeneutiku proširilo toliko da možemo bez pretjerivanja kazati da je uz fenomenologiju to danas najaktualniji metodološki problem filozofije, ali i filozofije znanosti uopće. Hans-Georg Gadamer je nedavno govorio u »Radnoj zajednici Albertus-Magnus Akademije« u Walderbergu o »univerzalnosti hermeneutskoga problema«,² a F. Coreth u svojoj knjizi o »Osnovnim pitanjima hermeneutike« kaže »da je problem hermeneutike postao jedan od osnovnih problema — moguće bismo mogli reći da je postao osnovnim problemom u filozofskom mišljenju današnjice«. ³ Ili još jednom Gadamer kad u svojim odabranim raspravama za hermeneutiku kaže: »Zadaća je filozofske hermeneutike, da hermeneutičku dimenziju razastre u punom opsegu i istakne njezino temeljno značenje za cjelokupno naše razumijevanje svijeta u svim njegovim oblicima...«⁴ Za argumentaciju te teze dovoljno je da spomenem da je godine 1968. objavljena i iscrpna bibliografija o djelima hermeneutike koja su objelodanjena u Njemačkoj iza Schleiermachera, a obuhvaća 491 štampanu stranu.⁵ Dokaz je tome i glomazno djelo Emilia Bettija »Theoria gene-

¹ Instrumenta philosophica, Series hermeneutica III Matthias Flacius Illyricus, De ratione cognoscendi sacras literas, Stern-Verlag, Düsseldorf 1968. Prevodilac i pisac predgovora prof. Lutz Geldsetzer.

² Philosophisches Jahrbuch, Godište 73, München 1966, str. 215-225.

³ F. Coreth, Grundfragen der Hermeneutik, Basel-Wien, 1969

⁴ H. G. Gadamer, Rhetorik, Hermeneutik und Ideologiekritik. Metakritische Erörterungen zu »Wahrheit u. Methode« u. »Kleine Schriften« str. 113.

⁵ Norbert Henrichs, Bibliographie der Hermeneutik und ihrer Anwendungsgebiete seit Schleiermacher, Verlag Philosophia, Düsseldorf 1968.

rale della interpretazione« (Milano, 1955), koje je zbog preopsežnosti originala izašlo za 1/3 skraćeno i u njemačkom izdanju 1967.⁶

Opsežnost spomenutih djela, koja obuhvaćaju rasprave stotine i stotine mislilaca, svjedoče da među središnje probleme i interdisciplinarnu i filozofsko-metodološke problematike možemo danas ubrojiti hermeneutiku.

A da ne spominjemo veliko značenje toga pojma kod Heideggera,⁷ koji mu je proširio i značenje s ontologije na ontičko područje, iako je točno razlikovao pojmove razumijevanja i izlaganja koji su osnovni za hermeneutiku. A i djelo njegova učenika Hansa-Georga Gadamera, koji je svojom veoma zapaženom knjigom »Wahrheit und Methode«⁸ izazvao niz metodoloških rasprava i polemika od područja arheologije, povijesti i sociologije, sve do matematike, logike i fizike, a napose estetike. Kod Suhrkampa nedavno objelodanjeno djelo pod naslovom »Hermeneutik und Ideologiekritik« (1971), u kome su sabrani radovi Karl-Otta Apela, Clausa v. Bormanna, Rüdgera, Bubnera, Hansa Joachima Giegela, Jürgena Habermasa, a dakako i Hans-Georga Gadamera, koji uz priloženu studiju dodaje i repliku na primjedbe koje su njegovu shvaćanju stavili drugi pisci u ovoj knjizi, također pokazuje na aktualnost hermeneutске tematike na različitim područjima suvremene znanstvene metodološke problematike. Valja još spomenuti i najnovije djelo s dokumentacijom, koje je redigirao Otto Pöggeler pod naslovom »Hermeneutička filozofija«,⁹ u kome upravo pokazuje kako se temeljna strujanja i način suvremene evropske filozofije mogu svrstati upravo pod taj zajednički nazivnik. On pokazuje kako se poslije Heideggerova »Sein und Zeit« govori o adjektivu »hermeneutički« kao o jednom univerzalnom postulatu filozofskih rasprava današnjice.

Možemo se pohvaliti i mi da je i kod nas unatrag nekoliko godina tiskano prilično studija o hermeneutici u raznim časopisima, a nedavno je »Nolit« u Beogradu i sabrao neke od tih studija (dodavši i prijevode poznatih inozemnih mislilaca!) u posebnoj knjizi pod naslovom »Hermeneutika« na 788 strana. Na žalost, i naše su studije napisane kao da mi tek prvi put u svojoj znanstvenoj povijesti prilazimo toj tematici, a u kojoj smo zapravo upravo po Vlačiću začetnici. Vlačić, dakako, nije ni spomenut.

⁶ Emilio Betti, *Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften*, Verlag Mohr, Tübingen, str. 771.

⁷ Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, prvi put objavljeno u »Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung«, Sv. VIII. god. 1927, a rukopis s posvetom Husserlu završen 8. IV. 1926. Danas imamo već 10. izdanje.

⁸ Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, Tübingen 1975⁴

⁹ »Hermeneutische Philosophie«, Herausgeber Otto Pöggeler. *Texte von Dilthey, Heidegger, Gadamer, Ritter, Apel, Habermas, Ricoeur, O. Becker*, Bollnow, München 1972

No tematika te *suvremene* hermeneutike nije tema ove naše rasprave. Njezina je zadaća tek da pokaže da mi Hrvati u svojoj filozofskoj baštini imademo jednog od najznačajnijih *začetnika* te tematike, a koga prof. Lutz Geldsetzer, izdavač i pisac Uvoda u spomenuto Vlačićevo djelo naziva »klasikom hermeneutike«, a malo dalje i »suosnivačem moderne hermeneutike«. Dakle, on nije tek začetnik, nego klasik i fondator suvremenih teza hermeneutike, iako je pošao s mnogo užeg područja i motiviran specifičnim povodom, ali u razdoblju jedne od najznačajnijih kulturnih revolucija Evrope koju nazivamo humanizmom i renesansom, a uz njih i reformacijom i protureformacijom. I u toj borbi ovaj sin našega naroda zaslužuje pohvale i ocjenu koju mu daje prof. Geldsetzer kad u Uvodu toga prijevoda kaže: »... da sigurno nije previše kada se Flacius smatra spasiocem samostalnog protestantskog pokreta.« Ako su nam poznate suprotnosti »filipista« (pristaše Filipa Melanchtona) i »flacionista« (koji se nazivaju još upravo po zadaći koju im je dao Vlačić »Gnesiolutheraner«), koje su se pretvorile u 25-godišnji građanski rat u Njemačkoj, ako nam je znano da je Melanchton bio za kompromis s Rimom, koji bi poslije Luterove smrti svakako progutao još mladi i neutvrđeni protestantski pokret, da nije bilo toga beskompromisnog, po podrijetlu našega, a po ulozi svjetskog rebela, onda nije pretjerana kulturno-povijesna ocjena koju je njegovu djelu dao prof. Geldsetzer. No, ni ta njegova uloga velikog i borbenog revolucionara nije tema našega kratkog izlaganja. Mi ćemo tek ukratko pokazati da je on, iako polazi od mnogo užeg područja i motiviran specifičnim povodom, postavio načela koja se tek danas proširuju na mnogo šire područje nego što ga je pred sobom imao Vlačić.

Reformacija je, naime, trebala, otklanjajući autoritet pape i crkvene rimske institucije, potražiti autoritet u samom Sv. pismu, ali ne onom koje je dobilo svoje prijevode i komentare u papinskim pristašama i crkvenoj rimskoj instituciji, nego u čistom tekstu, koji je trebalo valjano prevesti te onda tek i adekvatno protumačiti. Sâm Vlačić tvrdi da je u 50 godina reformacije tekst mnogo dublje istražen nego svih 1500 godina prije reformacije. Trebalo je, drugim riječima, pronaći način kako valja pristupiti razumijevanju, tumačenju i interpretiranju nekoga zadnog teksta da se otkrije njegov pravi, nepatvoreni smisao, a kome stoji — kao osnovica — određen doživljeni svijet, pronaći kritičku metodu kojom će se riješiti fenomen razumijevanja i pravilnog izlaganja kakva napisana teksta, a tu se konkretno radilo o tematici Sv. pisma. Vlačić za taj svoj pionirski posao izrijekom kaže: »... a nisam imao nikoga tko bi mi bio prethodnik ili tko bi mi mogao pomoći ili mi savjetovati u tome radu.«¹⁰ To značajnija je i veća njegova uloga na tom polju u evropskom kulturnom stvaralaštvu.

¹⁰ Preger Wilhelm, Matthias Flacius Illyricus und seine Zeit, 1861, II. izdanje 1964, 2. svezak, str. 491.

II.

Spomenuti nedavno prevedeni izvadak iz njegova »Clavisa« (»Ključica«) (koji obuhvaća svega 108 štampanih strana latinskog i paralelno isto toliko njemačkog prijevoda) predstavlja tek »Uvod« II. knjige navedenog djela, koje bi da je u ovom formatu štampano u cjelini, obuhvaćalo blizu 5.000 strana. Samo djelo nosi naslov »Clavis scripturae sacrae seu de Sermone Sacrarum literarum«. Prvo je izdanje izašlo u Baselu godine 1567, drugo u Baselu 1580/81, treće 1609, a četvrto 1629. Izdanje u Jeni od godine 1674. označeno je već kao deseto izdanje, a poznato je još izdanje iz godine 1695, zatim posljednje izdanje Theodora Suicera u Frankfurtu i Leipzigu 1719. Mi u svojoj Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci imademo izdanja iz godina 1567 (Basel), 1674 (Jena) i 1719 (Frankfurt), a u biblioteci Jugoslavenske akademije iz godine 1628 (Basel).

To Vlačićevo djelo, kao i dopuna njegova »Glossa compendiaris«,¹¹ rezultat su njegovih životnih istraživanja, proučavanja i poučavanja sve od njegovih studijskih dana, kad je upravo radi toga zadatka bio najmarljiviji student svoje generacije na području povijesnih i filoloških znanosti, napose hebrejskoga i grčkoga jezika, a pod vidom zadatka da adekvatno prevede tekst koji je u borbi mišljenja reformacije i protureformacije bio značajniji od tisućljetnih komentara, koji su po mišljenju našega Vlačića iskrivljavali izraz i smisao originala, a po tome i praksu cijele tradicionalne institucije kršćanskoga životnog nazora.

Po tim svojim studijskim uspjesima zarana postaje na prijedlog Melanchtona sveučilišnim profesorom hebrejskoga i grčkoga jezika na Sveučilištu u Wittenbergu, a prije je već dotjerivao prijevod Sv. pisma Erazma Rotterdamskoga, što nije neznatna činjenica, jer je Erazmo bio jedna od najuglednijih kulturnih osoba toga doba, za koga su se otimali i Luter i Rim. No, Erazmo je sačuvao svoju individualnu nezavisnost od bilo koje organizacije ili ustanove, a po tom i osobe koje su te organizacije nosile.

Da je upravo u naše doba povećano zanimanje za Vlačića u svijetu, ne svjedoče samo mnoge novije tiskane rasprave i studije nego i činjenica da je dosad već spomenuta najznačajnija monografija o njemu Wilhelma Pregera (»Matthias Flacius Illyricus und seine Zeit«), koja je izašla u dvije knjige godine 1859 (I) i 1862 (II), ponovno objelodanjena nedavno u reprografičkom izdanju (izdavač Georg Olms Hildesheim) godine 1964. Objke knjige zajedno imaju 1017 strana.

¹¹ Τῆς τοῦ νοῦ θεοῦ κειμένης δια ἑκκλησίας ἑλληνικά.

Novum testamentum J. Christi filii Dei, ex versione Erasmi, innumeris in locis ad Graecam veritatem, genuinumque sensum emendata, Glossa compendiaris M. M. Fl. Illyrici Albonensis in Novum Testamentum, Basel 1570 (I), Frankfurt 1659 (II). A dvadeset godina prije toga bila je štampana jedna kraća Vlačićeva rasprava (176 str.) o istoj tematici pod naslovom »Regulae et tractatus de sermone Sacrarum Litterarum« (1550).

O Flaciusu su nedavno Nijemci izdali i golemo djelo Günthera Moldaenke.¹² Danas se o njemu pišu doktorske disertacije od Göttingena¹³ do Lunda.¹⁴ Danas već i katolici pišu pozitivno o Vlačiću, pa tako i belgijski franjevac Pontien Polman¹⁵ upozorava na veliko značenje Vlačića kao crkvenog povjesničara. Vidimo da ih pišu stranci (Čeh, Skandinavac, Belgijanac), jer je Nijemcima teško priznati da im je odlučnu njihovu kulturno-povijesnu prekretnicu za oslobođenje ličnosti od tutorstva institucije učinio stranac.

Opsežno djelo Mije Mirkovića¹⁶ radeno je uglavnom prema spomenutom Pregerovu izdanju, no dopunjeno mnogim pojedinostima, napose one građe koja je posve nova, a obrađuje tematiku odnosa Vlačića prema našoj domovini. Opsežno je dopunjena i njegova biografija do njegova odlaska u inozemstvo (a bilo mu je tada 19 godina), koju je bio obradio Preger uglavnom prema autobiografskim spisima Vlačićevim. To je Mirković solidno istraživački obradio, a i dopunio njegov rad ne samo novijim djelima o njemu nego i Pregeru nepoznate dokumentacije iz arhiva u Beču, Baselu, Strassburgu i Veneciji. Mirkovićevo je djelo danas nezaobilazno, što se tiče sabrane informacije o rukopisnoj građi i djelima napisanih o tom našem i evropskom revolucionaru. To djelo imade veoma veliko bibliografsko značenje. No, ono je ipak u osnovnom značenju više Vlačićeva romansirana biografija nego znanstveno fundirana studija. Stoga je i siromašna kad je riječ o Vlačićevoj fundamentalnoj filozofskoj, napose hermeneutskoj tematici, jer tu Mirković, koji nije imao filozofske, a ni filološke kulture, zaostaje u svojim izvodima čak i za svojim starinskim izvorima. Mirković to i sam priznaje kad već u uvodu svoga djela kaže: »obrađa njegove lingvistike zahtijeva posebne stručne studije u koje pisac nije mogao ulaziti« (str. XVIII). Mirković, dakako, i hermeneutiku ubraja u obične filološke studije, pa time zanemaruje osnovnu zaslugu Vlačićeva stvaralaštva. Ova naša kratka rasprava i jest upravo pokušaj da se zasad ukratko dopuni taj nedostatak. Već je i prvi simpozij održan u okviru tradicionalnih svakogodišnjih skupova na uspomenu Mirkovićevu bio postavio sebi zadaću tu dopunu Mirkovićeve izlaganja Vlačićeva rada. Ti su radovi tiskani u 3. knjizi 3. skupa održanog pod naslovom »Susreti na dragom kamenu«. Taj je skup bio održan u Labinu 1. X. 1970. i odvijao se u okviru trostrukе tematike, od koje je prva glasila »Značenje Matije Vlačića u kul-

¹² Günther Moldaenke, *Schriftverständnis und Schriftdeutung im Zeitalter der Reformation*, 1 knjiga: Matthias Flacius Illyricus, Stuttgart 1936, str. XXV + str. 629 velike osmine.

¹³ Hans Kropatschek, *Das Problem theologischer Anthropologie* (1943). Spominje je i Mirković, a nije zasada štampana.

¹⁴ Lauri Haikola, *Gesetz und Evangelium bei Matthias Flacius Illyricus*, Lund 1952, str. 344.

¹⁵ Poentien Polman, *Flacius Illyricus historien de l'Eglise*, *Revue d'histoire ecclesiastique*, Louvain, 1931, str. 23—73.

¹⁶ Mijo Mirković, *Matija Vlačić Ilirik*, *Djelo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knjiga 50, Zagreb, 1960, str. 526.

turnoj revoluciji Evrope i njegova aktualnost danas«. Predavači i teme bile su ove: Zvane Črnja: Pristup Vlačiću, prof. dr Vladimir Filipović: Vlačić kao osnivač hermeneutike, mr. Josip Bratulić: Mirkovićev Flacius, prof. dr Oto Opic: Osebjunost geografije Matije Vlačića, prof. dr Jure Medarić: Možemo li Vlačića smatrati osnivačem antropogeografije?, dr Kruno Krstić: Problem slobode volje kod Vlačića i njegovi filozofski odrazi, Vlado L. Deutsch: Sukob flacionista i filipista i njihovo značenje za protestantizam i Šandor Bala: Značenje Flaciusove historije kršćanstva (Magdeburške centurije).¹⁷

Ti stručno pripremljeni referati jasno su pokazali koliki istraživački problemi čekaju naše znanstvenike u proučavanju Vlačića i njegova rada.

Kad npr. Krstić postavlja tezu o određenu antiracionalizmu Vlačićeve filozofije, a zatim i filozofije same, onda se postavlja pitanje nije li taj Vlačićev stav izazvan tezama tadašnjih skolastika, za koje on tvrdi da pomoću grčkoga filozofskog kategorijalnog sustava pokušavaju fundirati kršćansku misao? Drugim riječima, ne suprotstavlja li se Vlačić zbog teoloških motiva svakoj spekulaciji, svakom mudrovanju, kao štetnoj za religijski doživljaj sâm, za teološku viziju svijeta, koju refleksija treba tek da osvjetljava? Teza pak oko problema slobode volje svakako nosi obilježje određenoga iracionalnog determinizma. Ukratko, filozofsku koncepciju Vlačićevu valjat će još svestrano proučiti, a Krstićeva radnja daje upravo pobude za to.

Vlačić nije bio samo dobar poznavalac Aristotela, što mu je bilo potrebno kao izvor antiaristotelovske polemike s Rimom, nego je prilazeći i pitanjima retorike i etike bazirao te svoje teze s aspekta posebne kozmologije. Njegova »Paralipomena Dialectices«,¹⁸ u kome su obrađivana i pitanja znanstvene metodologije, bit će također predmet jednog od naših slijedećih radova, a koji kod Mirkovića nisu mogli ući ni u širi okvir kritičko-teoretskih razmatranja kao ni njegova razmatranja o granicama znanosti i filozofije — drugim riječima, o ograničenosti ljudske prirodne svijesti, koji problem Vlačić također obrađuje.¹⁹ Mirković kao nefilozof nije tim temama niti prilazio.

Bratulićeva rasprava oko negdašnjih polemika Fancev-Mirković također mora biti dopunjena novim istraživanjima, jer nije sigurno jesu li i svi Vlačiću pripisani spisi doista njegovi.

I Deutschova više teološka nego filozofska rasprava pokazuje kako treba jedan od osnovnih problema Vlačićeve misli, a to je teološki problem, mnogo dublje osvjetliti, da se razumije i dugogodišnji građanski rat u Njemačkoj, a i osobina protestantizma nasuprot rimskim crkvenim shvaćanjima.

¹⁷ Znanstveni skup posvećen Miji Mirkoviću, Pula, 1971.

¹⁸ *Paralipomena Dialectices, Libellus lectu dignissimus, et ad Dialecticam demonstrationem certius cognoscendam*, Basel, 1558, str. 183.

¹⁹ *De Materiis mentisque scientiarum et erroribus philosophiae in rebus divinis*, Basel, 1561.

Balla jasno pokazuje da su upravo opsežne crkvenopovijesne Vlačičeve rasprave spasile protestantizam. »Da su protestanti polovicom XVI stoljeća prihvatili razne sastavine i stavove Tridentskog sabora, to bi svakako značilo kraj tek nastale reformacije.«

Iz tih se spomenutih tema, a koje Mirković nije nigdje stručno i kritički obradio, jasno vidi da će valjati uložiti još mnogo ozbiljnoga stručnog rada da bi se osvijetlilo Vlačičevo evropsko kulturno značenje. To smo upravo dužni mi učiniti, iako se danas već svestrano u svijetu i mnogo objektivnije i s rimske i s protestantske strane istražuje i piše o Vlačiću nego prije našeg stoljeća. Tu zadaću najbolje ćemo izvršiti mi i ocijeniti njegovo značenje; jer teško je — kako već rekosmo — velikim narodima priznati da su im značajne tekovine kulture izveli stranci, sinovi malih naroda.

III.

Prvi koji je u našem stoljeću ozbiljno upozorio na Flaciusa kao začetnika hermeneutike bio je poznati kulturni povjesničar duhovnih znanosti i filozofije Wilhelm Dilthey.²⁰ Taj kritički i značajni povjesničar velikih kulturno-povijesnih zbivanja i preobražaja i otkrivač mnogih već zaboravljenih vrednota, a i povijesno, nepravilno ocijenjenih ličnosti, otvara na početku našega stoljeća pomalo zaboravljeno učenje o hermeneutici, koju označuje ponajprije kao »umijeće tumačenja«, iz kojega je onda nastalo i »prikazivanje njegovih pravila«. Iz borbe pak različitih mišljenja, koja počinje već kod grčkih umjetničkih tumačenja pjesničkih djela (ἑρμηνεία) u nastavi, preko Aristotelove retorike (zapravo njegova »Organona«, u kome je i specifična disciplina koja nosi naziv »peri hermeneias«, što je poslije prevedeno na latinski u »de interpretatione«, Platonova »Epinomis« (dodatka »Zakonima«, gdje među umijećima navodi i »hermeneutička«, kojima se osvjetljavaju izreke bogova), aleksandrinke filologije i antiohijske teološke škole, Filonovih κανόνες i νόμοι της ἀλληγορίας primijenjenih na Stari zavjet i mnogih drugih u srednjem vijeku, dolazi do plodonosnog razdoblja renesanse. I tu se na prvom mjestu javlja naš Vlačić. Eto što doslovno o tome razdoblju i o Vlačiću piše na početku trećeg poglavlja svoje znamenite rasprave Dilthey, koji smatra da je nauka o interpretaciji (ars interpretandi), kako on naziva hermeneutiku, važna spojnica između filozofije i povijesnih znanosti: »Interpretacija i pronalaženje njezine pravilnosti udoše nakon renesanse u novi stadij. Bijaše već razlučena od faze klasičnoga i kršćanskoga staroga vijeka jezikom, uvjetima života i nacionalitetom. Interpretacija postade dakle već drugačija nego nekoć u Rimu premještanjem u jedan strani duhovni život pomoću gramatičkih, stvarnih i historijskih studija. A ta je nova filozofija polimatija i kriti-

²⁰ Wilhelm Diltheys Gesammelte Schriften, Sv. V, u tome je svesku štampana studija »Die Entstehung der Hermeneutik« iz godine 1900. (str. 317-338).

ka obrađivala uglavnom tek vijesti i odlomke. Tako je morala biti i na nov način stvaralačka i konstruktivna. Stoga stupiše filologija, hermeneutika i kritika na novu stepenicu. Time smo dobivali u slijedeća četiri stoljeća opsežnu hermeneutsku literaturu. Ona se razvija u dvije različite struje, jer su klasični i biblijski spisi bili velike moći koje su ih angažirale. Klasično-filološko ozakonjenje označivalo se kao *ars critica*. Takva djela, među kojima se ističu ona Scioppiusa, Clericusa i nesvršeno djelo Vallesiusa, donijela su nam u svom prvom dijelu jednu hermeneutsku nauku o umijeću (*Kunstlehre*). Nebrojani članci i uvodi obrađuju temu de *interpretatione*. Konačno konstituiranje hermeneutike zahvaljujemo ipak biblijskoj interpretaciji. Prvi značajni i moguće najtemeljitiji od tih spisa bijaše Flaciusov *Clavis* (1567).« Tim je riječima Dilthey, taj značajni kulturni povjesničar, upozorio na osnivača te danas tako aktualne filozofske discipline.

Prikazavši dvije fronte protiv kojih se Flacius morao boriti, da u toj borbi stvori po mogućnosti znanstvenu cjelinu, koja bi obuhvaćala postulate jedinstvenog postupka, po kojem bi se došlo do općeprihvatljivog razumijevanja zadanog pisanog teksta, Dilthey izlaže da je upravo Flacius pronašao i osvijestio sredstva i pravila »koja ni jedna prijašnja hermeneutika nije otkrila« (325).

No da ne bismo ostali samo na povijesnom značenju Vlačičeve hermeneutike, evo nekoliko suvremenih teza te discipline, pa da ih usporedimo s Vlačičevim otkrićima, koja, iako primijenjena jednoj zadaći, mnogo uož od današnje, ipak otkrivaju i danas aktualne i značajne postulate na ovaj metodološki postupak. Premda je Vlačičeva zadaća danas već zastarjela, njegova otkrića nisu preživjela, jer je on stvaralački polazio i u širinu i u dubinu, koje su daleko nadilazile njegovo doba i njegova uža stručna pitanja.

Gadamer na primjer u citiranoj studiji »o univerzalnosti hermeneutskog problema« kaže i ovo: »... pri pokušaju prevodenja u životu ili u književnosti svagda se javlja ovo neobično, nemirno i uznemirujuće čuvstvo, sve dok se ne nađe prava riječ. Kad je pak imademo, kad se nađe pravi izraz (ne mora uvijek biti baš kakva riječ), kad je netko siguran da je imade, da ona 'stoji' (steht), tada je nešto *ostvareno* («zustandegekommen»), tada imademo opet neki oslonac usred bujice stranog govornog događanja kojega beskonačne varijacije tako otežavaju snalaženje« (str. 224).

No Gadamer upozorava i na problem »historijske svijesti«. On je određuje ovako »... što se naziva historijskom svijesću, to je ono lagano usavršavajuće veličanstveno umijeće koje se sastoji u postavljanju kritičnim prema samome sebi ('Sich-selber-gegenüber-kritisch-Werden') u primanju svjedočanstva prošlog života« (216. str.)

A što je o prevodilačkom i ujedno povijesnoj zadaći, koji su spojeni u hermeneutskom postupku, izložio pionir te zadaće naš Vlačić? Vrlo se to jasno vidi u tim njegovim tezama govoreći o prijevodu sa stranog jezika o uvjetima njegova sigurnog ostvarenja:

3) »Jezik je katkada nejasan, što uzrokuju razlozi o kojima ću upravo nešto reći: Osnovni je razlog naše *neiskustvo*. Jezik je uistinu znak i slika stvari i kao neke *naočale* kroz koje mi gledamo same stvari. Zato, ako je jezik sam po sebi ili nama nejasan, teško ćemo po njemu spoznati same stvari.«

4) »Jezik je drugih naroda za druge uvijek težak, što nas uči iskustvo. A to vrijedi i za svakidašnje jezike, kojima se mnogi bave mnoge godine u stalnom govorenju, čitanju, pisanju i uzastopnom savjetovanju sa stručnjacima.«

5) »Starodrevni je jezik onima koji su mu vremenski udaljeni nejasan. Rimljani su — za što svjedoči Horacije — jedva jedvice razumijevali starinske knjige (*linteros libros*) i anale pontifeksa, iako je to još uvijek bio isti jezik. Tako i Nijemci sada ne razumiju ono što je napisano za Karla Velikoga, iako je riječ o istim riječima, kao što se može vidjeti u prijevodu Otfriedova evanđelja. Uopće je onaj čitav prastari način govora, upravo kao i *života*, onima koji su mu vremenski udaljeni nejasan i težak.«²¹

Vlačić, kako vidimo, mnogo jasnije od Gadamera govori o *povijesnoj* promjeni sadržaja riječi kao govornog simbola koji nosi pojam te imade svoje posebno intencionalno predmetno odnosno životno značenje. On je jasno pokazao da i sami Nijemci (a ni stari Rimljani) ne razumiju adekvatno smisao starinske svoje riječi, ako im nije poznat »*način života*« toga vremena koji determinira na specifičan određen način i smisao riječi. Izmijenjene su kategorije životne prakse, a po njima i smisao riječi kao simbola te prakse. Kad mi danas u Husserlovu smislu govorimo o »*Lebensweltu*«, iz kojega možemo tek razumjeti govor i njegov smisao, kad Gadamer govori o »*historijskoj svijesti*« ili kad Riklefs govori o »*interpretacionom naporu*« kod neke misaone tvorevine, dok se za nju ne nađe povijesni kontekst u kome ona postaje razumljiva, onda je sve to jasno rečeno u navedenim Vlačićevim tezama, a koje je već, kako tvrdi Vlačić, i Horacije uvidio, kad je riječ o prastarim rimskim tekstovima. Vlačić tu svoju tezu na njemačkim konkretnim primjerima

²¹ »*Clavis*« ... 3. »*Sermo est non nihil obscurus, cujus rei multae sunt causae, de quibus mox dicam; praecipue autem nostra eius imperitia. Est vero sermo, nota aut imago rerum, et veluti quaedam perspicilla, per quae res ipsas intuemur. Quare, si sermo sit, vel per se, vel nobis obscurus; difficulter ex eo res ipsas cognoscimus*«.

4. *Aliorum gentium sermo, semper aliis est difficilis quod experientia docet; idque etiam in vulgaribus linguis; in quibus multi multos annos versantur perpetuo colloquendo, legendo, scribendo, et subinde peritos percunctando*«.

5. *Vestus sermo recentioribus obscurus est. Romani linteros libros, et annales Pontificum, vix intelligebant, teste Horatio; cum adhuc eadem lingua esset. Sic Germani nunc non intelligunt ea, quae tempore Caroli Magni scripta sunt; cum quidem eadem sint vocabula, ut videre est in Otfredi Evangeliorum versione. Tota omnino illa vetustissima ratio dicendi; aedeo etiam vivendi, est recentioribus et obscura et difficilis*«.

objašnjava tako da samo nepoznavanje Vlačićevih latinskih tekstova može biti razlog da se u suvremenoj hermeneutskoj tematici on nigdje ne citira.

Ono Gadamerovo pitanje pronalaženja prave riječi u prijevodu upravo je ono što Vlačić tvrdi da se riječi ne mogu prenositi iz jezika u jezik po rječniku, nego po smislu, koji je kadšto potrebno sasvim drugom riječi zamijeniti, koja smisao negdašnjeg načina života jasnije izražava nego riječ iz sadašnjeg živog jezika, koji je oblikom isti s onim starim, ali u izmijenjenu značenju. I kada Vlačić govori da je za nerazumljivost i nejasnoću stranog jezika krivo »naše neiskustvo«, onda se to »neiskustvo« i ne odnosi na nepoznavanje jezika, nego na nepoznavanje načina življenja u kome je taj jezik tada nastajao i u posebnim se simbolima (riječima) izražavao. Drugim riječima, Vlačić jasno uviđa tematiku temporalnosti ljudskoga spoznatog postojanja, koju je temu jasno izložio danas tek Heidegger. Vlačić jasno upozorava na nestatičnost jezika i pojmovnosti.

Vlačić kaže da je »jezik znak i slika stvari i kao naočale kroz koje mi gledamo same stvari«. Zar to ne znači da je stvarnost otkrivena u riječi? Kakve »naočale« imamo, tako svijet vidimo. A i obratno! Poseban način življenja, poseban doživljaj života izražen svojim izrazom, svojim simbolom, svojom riječi nemoguće je u dalekoj budućnosti razumjeti ako je izmijenjeni sadržaj riječi neadekvatan njegovu negdašnjem sadržaju. A i sâm je tu tematiku poliglot Vlačić u nastojanju adekvatnog prevođenja davnih tekstova genijalno uočio. Čitava su njegova originalna hermeneutička otkrića izašla kao potreba iz njegove znanstvene prakse.

Predaleko bi nas odvelo ovo razmatranje kada bismo ga doveli u vezu s onim što o riječima i jeziku danas govori Heidegger. No, da je njegova osnovna misao sadržana već u spomenutim Vlačićevim razmatranjima, neka pokaže ovaj kratki citat iz Heideggerovih »Holzwege« (str. 286): »Jer je govor kuća bitka, stoga mi dolazimo do postojećeg, što postojano kroz tu kuću prolazimo. Kad idemo k bunaru, kad idemo kroz šumu, idemo uvijek kroz riječ 'bunar', kroz riječ 'šuma', čak i onda kad mi te riječi ne izgovaramo i kad na nešto govorno ne mislimo.« Ili, nije li Vlačićeva teza »jezik je znak i slika stvari« identična s Heideggerovom »Redend spricht sich Dasein aus« (»govoreći se očituje opstojnost«) (»Sein und Zeit« str. 162)? Mnoga mjesta u Heideggerovoj teoriji o jeziku našli bismo identičnima mislima Vlačićevim. No to će biti tema jedne druge radnje.

Možemo bez pretjeranih analogija reći da je Vlačićeva hermeneutika mnogo bliža proširenoj suvremenoj hermeneutici, a i proširenoj modernoj lingvistici, koja pomalo postaje interdisciplinarna struka, te se pretvara u jedan dio filozofske antropologije, čime otvara mnogo šire horizonte, nego što je — primjerice — imala Melanchtonova retorika, koju mnogi hoće povezati kao disciplinu blisku ili čak identičnu Vlačićevoj hermeneutici, što je — dakako — posve pogrešno.

I kada se u Pregerovoj monografiji, a i monografiji našeg Mirkovića, govori opširno o Vlačićevim geografskim i antropogeografskim studijama kao posebnim područjima njegova znanstvenog istraživanja, onda se kod obojice zaboravlja da su svi ti problemi, sve te discipline bile kod njega vezane s jednim ciljem, jednom zadaćom, koja je bila sadržana u tematici hermeneutike. Vlačiću su i teze retorike i filozofske antropologije i antropogeografska ispitivanja bila podvrgnuta glavnoj svrsi sadržanoj u zadaći hermeneutike, što svjedoči i činjenica da o tim temama raspravlja uglavnom u »Clavisu«, koji je njegova temeljna hermeneutska rasprava. Iz predgovora II. knjige »Clavisa« izvadio je Mirković sve citate za Vlačićevu antropogeografiju, a tematika te discipline bila je kod njega posve subordinirana tematici njegove hermeneutike. I u geografiji i u antropogeografiji nalazio je Vlačić argumente za adekvatnost svoga prijevoda, u kome je smisao svake hebrejske riječi izlazio iz prilika u kojima je taj jezik nastajao i razvijao se. Jezik kojim se izražava razum (ratio) svagda je odraz mjesta i vremena u kome je nastao (»locus, cuius ratio variat«). No njemu problem mjesta kao mjesta nije važan — iako je odlučan! — nego problem razuma i jezika, jer u tome i jest Vlačićeva životna zadaća. Njegova geografska i antropogeografska istraživanja nisu ništa drugo nego pomagalo i argument protiv i tadašnjih i suvremenih interpreta koji načinom »imanentne interpretacije« pokušavaju objasniti kakav tradicionalan tekst. Baš obratno čini Vlačić, koji svagda traži ono što Merleau-Ponty naziva »objektivnom dimenzijom« smisla neke jezične cjeline. No ta »objektivna dimenzija« nije nešto iz čega bi se moglo izvesti jedno dogmatično znanje kao što je to izvršila tradicionalna sholastička interpretacija teksta. Nasuprot toj »dogmatičkoj« postavlja Vlačić teze svoje »zetetičke« hermeneutike koja se uključuje na sve moguće registre pojedinačnih znanosti i predstavlja umijeće koje može i ne uspjeti i da ne bude sasvim sigurno (»non liquet«), ali umijeće koje otvara nova istraživačka pitanja, a potom i nove razgovore.

Vlačićeva je hermeneutika mnogo bliža suvremenoj psiholingvistici i sociolingvistici nego što su to negdašnji interpreti Vlačića uvidali, iako je posve vidljivo iz njegovih teza da govori više o značenju nego o formi riječi, više o psihičko-povijesnoj promjenljivosti smisla nego riječi kao konstantnom znaku, više o utjecaju okoline na zajednicu ljudi i njihov govor nego na znakove koje istražuje gramatika. Ukratko, Vlačiću je bilo više do žive ljudske tematike, do unapređenja zajedničkog tada suvremenog života (»communis vita«) i shvaćanja čovjeka nego do kakve apstraktne filološke discipline. A to sam Vlačić često ističe. Njemu spoznaja jezika služi za spoznaju stvari. Njemu je do stvarnosti, za otkriće koje su potrebne odgovarajuće »naočale«, a te su naočale upravo ono što danas modernim filozofskim jezikom nazivamo povijesnim duhom vremena. Ne čine »stvari« stvarnost, nego duh otkriva, obilježuje, označuje, vrednuje i time spoznaje stvari i stvara stvarnost. Vrijeme je ono koje opstojnosti, a onda i njezinu izražavanju u jeziku daje ade-

kvatno određenje. Ne podsjeća li to na Heideggerov naslov »Bitak i vrijeme«? Hermeneutika je već po Vlačiću fundamentalna disciplina i on njome postulira ono što danas nazivamo interdisciplinarnim studijem, a nastao je iz potrebe da se otuđeni tekstovi starine pravilno prevedu i skrate te tako u korjenitom i iskonskom smislu djeluju na formiranje čovjeka u smislu ideje koju ti tekstovi u sebi sadrže, a i treba da se u trenutku povijesnog otuđenja opet u pravom izvornom smislu doživljuju. A bez takva razumijevanja ideje bez veze sa životom iz koga i za koji su nastale, nalazimo se permanentno u situaciji kobna nesporazuma. Pojam otuđenja, o kome se danas toliko raspravlja, ponajčešće je zaborav smjernice života kojim smo pošli, a koja smjernica je u riječi kojoj ne razumijemo ili bar ne slijedimo adekvatan smisljeni sadržaj.

No time nismo iscrpli širinu Vlačićeve hermeneutske problematike!

IV.

Ako suvremena hermeneutika upozoravajući na neotklonjivu zavisnost pojedinačnosti i cjeline u odgonetavanju i razumijevanju određenog teksta tvrdi da se svaki izrečen ili napisan smisljeni element (riječ) treba da shvati iz jedinstvene i osebujne *strukture* u kojoj se nalazi — ukratko, ako tvrdi da se samo iz kompleksnosti cjeline iz jedinstvene i osebujne strukture jedne cjeline može razumjeti pojedini element (a nikako u njegovoj izoliranosti!), onda je tu misao, *misao suvremenog strukturalizma*, slikovito ali vrlo precizno formulirao naš Vlačić, što ne može začuditi nikoga koji znade što je hermeneutika i koja nužno u svom izvođenju involvira osnovne ideje strukturalizma. Vlačić *expressis verbis* tvrdi da se iz objektivne analize pojedinih dijelova, iz zbroja njezinih elemenata ne može stvoriti cjelina, nego upravo obratno. Iz određene realizacije i uviđanja smislene cjeline možemo razumjeti pojedine dijelove. Vrlo slikovito, ali potpuno u skladu s idejom suvremenog strukturalizma, Vlačić tu, tada spoznajnoj svijesti posve nepoznatu misao lucidno izražava riječima:

»... pred očima moraš jasno (*delineatam*) imati razdiobu ili dispoziciju čitave knjige ili djela te moraš vrlo pažljivo promatrati gdje je (da tako kažem) glava, gdje su prsa, ruke, noge itd. Pri tome dakle pomnivo razlučiš kakvo je dotično tijelo, na koji se način svi njegovi udovi sastavljaju te kojim se principom povezuju sve česti ili dijelovi da mogu sačiniti to jedno tijelo te kako dolazi do skladnosti, harmonije i odnosa pojedinih dijelova što međusobno, što pak cijelim tijelom, a napose sa samom glavom.«²²

²² Clavis točka 11. »Tertio, ut totius cjus libri aut operis distributionem, ante oculos delineatam habeas: utque diligentissime observes, ubi sit (ut ita dicam) caput, pectus, manus, pedes etc. Ibi igitur accurate expendas, quale illud, corpus sit; quomodo omnia ea membra complectatur: quave ratione, ille tot membra aut partes ad efficiendum hoc unum corpus, convenient: quaenam sit, singulorum membrorum, vel inter sese, vel etiam cum toto corpore, ac praesertim cum capite ipso, convenientia, harmonia, ac proportio.«

Kako vidimo iz originalnoga teksta, Vlačić misao cjelovite strukturalne povezanosti posve jasno izražava. Cjelina (tijelo) kao na osebujan način strukturirana cjelina konstitutivna je za smisao svih dijelova. »Glava« kao »osnovna misao« strukturira povezanost svih dijelova. I samo u određenoj osebujujnoj sastavljenosti, koja čini samosvojnu harmoniju teleološki jedinstveno strukturiranu cjelinu koja čini tijelo (strukturu) možemo razumjeti pojedine dijelove — konkretno, riječi — kao nosioce određenih smislenih jedinica koje nazivamo pojmovima. Tu je posve jasno označena osnovna teza da se metodom strukturalizma svaka — u ovom slučaju jezična cjelina! — može razumjeti kao jedinstveno određen sustav međuovisnih elemenata. Tek tom metodom povezanosti možemo razumjeti odnosno ponovno otkriti s vremenom izgubljeno smisljeno jedinstvo kakva teksta, određenu izraženu cjelinu sastavljenu od dijelova koji su međusobno povezani u određenim razložitim odnosima. A taj način povezanosti jednako je važan za strukturu kao i njezini dijelovi sami. Zar Vlačić doslovce ne kaže da su »važni *odnosi* pojedinih dijelova što međusobno, što pak s cijelim tijelom«? Nisam našao u suvremenim interpretacijama strukturalizma preciznijeg određenja. Sama pak metafora s »tijelom« u Vlačića je dostatno ublažena tezom »ut ita dicam« (»da tako kažem«) i ne dovodi ni do kakve biološke analogije. To bi tek naivan ili zloban kritičar mogao izvesti ne uvažavajući njegovo »ut ita dicam«. Evo još jedne Vlačićeve teze za to: »Isto tako za temeljno poznavanje govora kakva govornika, kakve komedije ili kakve druge pjesmotive, kakve povijesti ili kakve knjige već na početku se mora imati sadržaj ili cjelina toga. Kao što je i za poznavanje dijelova ili odlomaka iz opisa svijeta potrebno imati na početku u promatranju cjelovit lik, dakle duhovno ga koncipirati. Ako, naime, ljudski duh ukratko shvati već na početku cjelinu jedne stvari i neprestano je ima u vidu, to će lakše moći, ostajući pri tom u toku čitavog djela, to djelo u pojedinačnostima obuhvatiti i međusobno povezati.«²³

Vlačić je ne samo osnivač hermeneutike nego i njezine nužne konzekvencije *strukturalizma*, koji se tek u posljednjim desetljećima kao osnovna metoda u okviru hermeneutike javlja. On tek nije upotrijebio tu suvremenu riječ (strukturalizam), ali je uz svoju zgradu (»ut ita dicam«) osnovnu ideju strukturalizma jasno formulirao. Pa kad današnji zastupnici strukturalizma i kod nas nju nazivaju »Epistema XX stoljeća«,²⁴ ne bi smjeli ne znati da je njezin osnivač jedan od naših pradjedova. No takva su neznanja karakteristika naroda koji nemaju istraženu svoju

²³ »Sicut ad pernoscendam orationem aliquam oratoris, comediam, vel aliud poema, historiam aut librum, prodest initio argumentum aut summam ejus habere: aut sicut, ad cognoscendas partes, vel partiales tabulas Cosmographiae, prodest initio universalem typum considerare, et mente concipere. Mens enim humana, si initio rei summam loeviter concipiat, ac veluti in conspectu oculisque semper habeat, facilius postea, in toto prolixoque opere versando, singule complecti, et inter se — se confere potest«.

²⁴ Vidi »Kolo« Matice Hrvatske, Zgb, 1969, broj 8-9.

kulturnu prošlost. Među takve narode možemo svakako ubrojiti i naš narod, odnosno njegove kulturne predstavnike, koji prilično slabo poznaju svoju kulturnu prošlost.

I kad se suvremeni strukturalizam u varijacijama svojih metodoloških pitanja kreće od genetskog do fenomenološkog, od »stvarnog« do jezičnog, pa se čas te tendencije sukobljuju, čas povezuju, onda valja naglasiti da njihov začetnik Vlačić već tu njihovu raznolikost, ali i nužnu *povezanost* (a ne suprotnost!) jasno ističe, jer riječima kao fiksiranim nosiocima pojmovnoga smisla koje odražavaju život u njegovoj dijalektici pridaje varijabilnost značenja, koja je i raznolikošću lokaliteta i povijesnim tokom fundirana. Vlačić, dakle, jasno upućuje na to da jezična struktura određenog izraza biva fundirana u temeljnom smislu teksta kao cjeline koji izvire iz povijesne situacije života, iz načina življenja, koji je uvjetovan i mjestom i vremenom. Njegova antropogeografska istraživanja i iz nje iznijeti primjeri života to najočitiije pokazuju. U njegovim tako formulacijama nema razlike između »logike oblika« i »logike sadržaja«, nego su obje povezane u strukturi cjeline, te cjelina i njezina obilježja određuju obilježje pojedinih sastavnih dijelova. Cjelina pak sama nije kakav aprioristički »model«, nikakva apriorna forma nepromjenljivog kategorijalnog sustava, nego odraz njegova promjenljiva životnog iskustva i iz njega izvedene njegove sintetske refleksione misli, koja je u svakom pojedinačnom jezičnom sastavku (bio on govor, ili komedija, ili pjesničko djelo, ili povijesni opis) na osebujan način u cjelini povezan (strukturiran). Ta struktura (»cjelovitost«) temelj je za jedinstvo, a potom i za razumijevanje dijelova.

Kad se traži ono što bi Merleau-Ponty — kako već rekosmo — nazvao »objektivnom dimenzijom« kakve smislene strukture, onda je to upravo identično onom na što Vlačić upozorava kad otkrivajući i pokazujući na antropogeografsku dimenziju svijesti nalazi u njoj »clavis« za adekvatno razumijevanje davno nastalog i nama sačuvanog teksta, a koji je stvoren u jednom nesačuvanom načinu življenja.

Te potrebne konsekvencije hermeneutike u idejama strukturalizma, koje tek današnjica dosljedno otkriva, sadržane su u mislima ovoga genijalnog preteče naših suvremenih jezično-filozofskih problema i doktrina. Strukturalizam, koji je danas, pogotovu u Francuskoj, zauzeo dimenzije jednoga znanstvenog vrlo raznolikog i širokog pokreta, ne može se bogatstvom varijacija svesti na ideje ovoga našeg zemljaka, a svjetskog pionira toga pokreta, ali se u njegovoj interdisciplinarnoj aplikaciji hermeneutike mogu naći začeci i elementi mnogih današnjih duhovnih kretanja. Jer kad je riječ i o idejama modernoga francuskog strukturalizma, njezin kritičar francuski filozof Paul Ricoeur reče da ni strukturalizam izrastao iz genfske škole jezikoslovlja (Ferdinand de Saussure) ne upotrebljava u početku riječ »struktura«, nego »sustav«. Riječ struktura bila je upotrijebljena tek na internacionalnom kongresu lingvista u La Hayeu (1938) u obliku »struktura jednoga sustava«. Ja bih toj primjedbi Ricoeura dodao da je još mnogo prije nastala »berlinska psiholo-

ška škola« (W. Köhler, M. Wertheimer) koja utemeljuje »psihologiju lika« (»Gestaltpsychologie«). Taj pak »lik« nije drugo nego današnja kategorija »strukture«. A oba su pojma istovjetna Vlačićevu pojmu organskog jedinstva, koje predstavlja tijelo.

Valja tek s razumijevanjem čitati ulomke Vlačićeva »Ključa«, koji je danas u svojim tezama sigurno univerzalniji nego u vrijeme kada ih je on kao pionir ove tematike tek otkrivao, a da u tom nije imao nikakva preteče. Ova studija treba biti tek početak istraživanja Vlačićeve misli za suvremene duhovne pokrete Evrope.

Zusammenfassung

MATIJA VLAČIĆ ALS SCHÖPFER DER MODERNEN HERMENEUTIK UND DES STRUKTURALISMUS

Im Rahmen einer Darstellung der Bedeutung der Hermeneutik für die Philosophie der Gegenwart, versucht es der Verfasser, durch Anführung zahlreicher charakteristischer Stellen aus den Werken Matija Vlačić's (Matthias Flacius Illyricus), vornehmlich aus seinem »Clavis scripturae Sacrae«, nachzuweisen, daß Vlačić tatsächlich als Schöpfer und Pionier dieser heute fundamentalen philosophischen Disziplin angesehen werden muß, was auch die Ansicht vieler deutscher Philosophen und Kulturhistoriker war, die diese Thematik bearbeitet haben, von Dilthey bis Geldsetzer, der Vlačić einen »Klassiker der Hermeneutik« nennt. Wenn Vlačić (Flacius) auch von einem engeren Bezirk aus seinen Ausgang genommen hat, wenn der Anlaß dazu auch ein spezifischer war, begründet in einer der bedeutendsten Kulturrevolutionen Europas (Humanismus — Protestantismus), so hat er doch als erster entscheidende Problematik entdeckt und, aufgrund geradezu genialer Einsichten, Formulierungen gefaßt, die bis heute aktuell geblieben sind.

Verfasser geht nicht auf die revolutionäre Rolle ein, die Vlačić nach Luthers Tode im damals entbrannten Kampf um den Protestantismus während des 25-jährigen Bürgerkriegs gegen die »Philippisten« gespielt hat, eines Kampfes, in dem der Sieg der »Flacionisten« nur seiner Hartnäckigkeit und seiner opferwilligen Anhänglichkeit an Luthers Ideen zu verdanken ist; die Arbeit beschränkt sich bewußt auf die Darlegung einiger methodologisch-theoretischer Postulate seiner Hermeneutik, einer damals völlig neuen Methode. Als hochgebildeter und grundgelehrter Sprachforscher — er war ja Professor für griechische und hebräische Sprache an der Universität Wittenberg — widmete er sich der Aufgabe, die Bibelerklärung von scholastisch-aristotelischen Textentstellungen zu befreien; aufgrund davon gelangte er zu wissenschaftlichen Einsichten in Möglichkeiten und Schwierigkeiten der Übersetzung altsprachlicher Texte. Er verlangt dafür adäquates Verständnis, darauf richtige Deutung.

Die Aufgabe, die Vlačić dadurch der Hermeneutik gestellt hat, d. h. in der Sprache, in die ein bestimmter Text übersetzt wird, das adäquate Wort zu finden, ist völlig identisch mit den Forderungen, die auf dem gleichen Problemgebiet Gadamer heute der Hermeneutik stellt.

Gadammers Problem des »historischen Bewußtseins« ist von Vlačić als Grundproblem seiner Hermeneutik erkannt worden; klarer als die Hermeneutik der Gegenwart erhebt Vlačić, wenn es sich um das Verständnis der Ausdrücke eines alten Textes handelt, das Postulat, die »Lebensweise« zu kennen. In den Kategorien einer längstvergessenen Lebenspraxis enthüllt sich für ihn der Ausgangspunkt des Verstehens der Symbole (Worte) eben dieses Lebens. Als Quelle von Irrtümern weist Vlačić Zeitgebundenheit und Veränderlichkeit von Begriffen nach, die am häufigsten in unveränderliche Worte gekleidet erscheinen. Das Erlebnis der Lebensweise bezeichnet Vlačić als den Schlüssel zum Verständnis eines alten Textes; die Lösung fundamentaler linguistischer Probleme findet Vlačić im Postulat interdisziplinärer Forschungen. Geographie und Anthropogeographie dienen ihm als Hilfsdisziplinen vergleichender Sprachforschung. Er vertritt die Thesen zetetischer Hermeneutik; sehr nahe steht er den Thesen der Soziolinguistik der Gegenwart. Vlačić's Ansichten nehmen auch den modernen Strukturalismus vorweg: Er behauptet, daß jedes ausgesprochene oder aufgeschriebene Element (Wort, Name) nur aus einer einheitlichen und eigenartigen Struktur heraus begriffen werden kann. Die Struktur wird von ihm definiert als Körper, als organische Einheit (ut ita dicam!), worin alle Teile durch die Einheit der Gestalt miteinander verbunden werden. Das spezifisch strukturierte Ganze bleibt konstitutiv für jede Einzelheit. Seine Idee des Strukturalismus ergibt sich als notwendige Folge des Regelbaus seiner Hermeneutik. Vlačić's »Clavis« enthält außerdem Werte, die bisher nicht aufgedeckt worden sind, der Forschung der Gegenwart zweifellos aber bedeutende Hilfe leisten könnten auf ihrem neuen Weg der Hermeneutik und des Strukturalismus.